

végezek. Ezzel a nyelvi hibával különben folyóiratunk minden előző cikke foglalkozott már. A *beigazol*, *lecsökkent*, *kihangsúlyoz* félék is vígan burjánzanak; ezekben az a hiba, hogy az igekötő egészen fölösleges, a puszta alapszónak ugyanaz a jelentése, az igekötő nem módosítja, még csak nem is teszi nyomósabbá a kifejezést. Ezekről is sok szó esett már.

Legtöbb visszaélés a *meg-* igekötő rovására történt, a cserével ő vesztett legtöbbet. N. *bejósolta*, hogy az európai erkölcsi, gazdasági és politikai színvonal egyre csökkenni fog; helyesen: *megjósolta*. — Régen *bemondtam* neki új lakásom címét; helyesen *megmondtam* (még akkor is, ha telefonon közöltem véle). — Egy-kettőre *lerögzítették* az oszlopokat; helyesen: *megrögzítették*. — Nem volt más lehetősége, az utcán *szólította le*; helyesen: *szólította meg*. — Nemrégén a tengerig *építették ki* a vasutat; helyesen: *építették meg*. — Még csak egy példát egy regényfordításból: ... legyen szíves, *töltse be* (gäessen Sie ein) a kávékat; helyesen: *töltse ki a kávé*t, vagy: *töltse meg a csészéket* (már előbb szó volt arról, hogy kávézni, feketézni fognak). Ebben az a legkülönösebb, hogy nem német, hanem francia regény fordításából való. Még egy utolsót, a napokban hallottam egy boltban: Kérem, ennek a paplannak *bekerülési ára* ennyi meg ennyi. Sohasem hallottam eddig, de azért megértettem, annyi mint *előállítási, beszerzési ára*. De némelyek azt mondják, hogy ez is gazdagodása a nyelvnek; akarom hinni, hogy csak olyanoknak, akik a javakban való gyarapodásnak minden módját keresik és megragadják.

Bizony megesik, hogy a nyelvi hibáknak napról-napra szaporodó gyilkos seregét látva, elmegy az ember kedve minden nyelvigazítástól. Nemrégén azt a megbocsáthatatlan hibát, sőt tapintatlanságot követtem el, hogy baráti társaságban (szokásom ellenére) egy elhagyott névelő fölvételére tettem javaslatot, egyikük szelid fejcsóválással csak annyit jegyzett meg, hogy nemsokára szólni sem mer az ember (ezek miatt a nagyképű bakafántoskodók miatt, gondolta bizonyára magában), de ebben a rövid mondatban annyi szemrehányás, mondhatnám, rendreutasítás volt, hogy menten megbántam meggondolatlanságomat. El is határoztam, hogy ezentúl csak írásban szólok, míg ettől is el nem riaszt valami keserű tapasztalat, előre nem látott veszedelem.

BRÜLL EMÁNUEL.

Kis hibák — gyakori vétségek.

22. Nemrégén olvastam egyik napilapunkban: A kolozsvári textil- és ruházati munkások szakmai szervezete, amely hónapokkal ezelőtt átalakult *céhhé*, stb. Néhány napra rá egy kisebb regényben meg ezt: Barom! — sujtottam le rá eszeveszett *dühhel*. Valóban ez volna a ragozásnak szabályszerű módja, ha a *h*-ban végződő szóknak nem volna más a szabályuk. Az ilyen szavak ugyanis bizonyos esetekben úgy viselkednek, mint a magánhangzón végződők: szóvégi *h*-juk a nevező alakban (alanyesetben) és mássalhangzón kezdődő járulékok előtt nem hangzik; tehát *cseh*, *juh*, *céh*, *düh* — *cse*, *jú*, *cé*, *dü*-nek hangzik, *csehtől*, *juh*nak, *céhben*, *dühtől* — így olvasandó: *csetől*, *júnak*, *cében*, *düttől*. Így a *vá*, *vé*, *vál*, *vel* ragot is változatlanul (pótlónyújtás nélkül) veszik föl: *csehvel*, *juhval*, *céhvél*, *dühvel* (nem pedig *csehhel*, *juhhal*, *céhhé*, *dühhel*), hangzani is így hangzanak: *csevel*, *júval*, *düvel*.

A *h* csak akkor válik hallhatóvá, ha szótagkezdő lesz, ha magánhangzóval kezdődő járulékot fűzünk hozzá, pl. *cse-hül*, *ju-hász*, *céhek*, *dü-hös*. (L. a magyar helyesírás szabályainak 72. pontját.)

23. Egy másik helyesírási hibával is elég gyakran találkozunk. Ha valamely idegen szó végén néma hang (magán- vagy mássalhangzó) van, a magyar képzőt és ragot a változatlan idegen szóhoz kapcsoljuk kötőjellel (l. A magyar helyesírás szabályainak 128. pontját): *Voltaire-nek*, *Musset-nek*, *mo-lière-i*, *shakespeare-i* stb. Ez eddig rendben is volna, ez ellen ritkábban véte-nek, de már ha *-val -vel* ragot kell hozzájuk függeszteni, sokszor találkozunk ilyen írásmóddal: *Lafayette-el*, *Flaubert-el*, pedig ebben az esetben a *-val, -vel* rag kieső *v-jét* az utolsó kimondott mássalhangzó pótolja, tehát helyesen: *Lafayette-tel*, *Flaubert-rel*, *Briand-nal*, *George-zsal*.

Az ilyen sem helyes: *Jellasi-ch-al*, *Aulich-hal*. Az akadémiai szabályzat 109. pontja szerint úgy kell írni, amint kimondjuk őket (változatlanul hagyva a nevet), így: *Jellasi-chsal*, *Aulichchal*, mint *Madáchcsal*, *Takátschal*, *Feilitzschcsal*, *Félixszel* stb.

24. *Ismeri a dürgést vagy a dörgést*. Azt mondhatjuk, hogy ez a szólásforma ma már inkább így hangzik: *Ismeri a dörgést*. Így olvastam tavaly nyáron is Du Gard A Thibault-család című regényének fordításában (II. rész 353. l.). Amióta megfoglyatkozott a vadászok (és a vadak) száma, mind kevesebben tudják, hogy ez a szólásmód a vadászok szaknyelvéből jutott be a köznyelvbe. Eredetileg a tapasztalt vadászról mondták elismerésképen, hogy ismeri a *dürgést*, vagyis fölismeri a fajdkakasnak (Székelyföldön, Háromszéken erdei vagy fenyves tyúknak ismerik) párját hívogató hangját, *dürgését*. A szólás megváltozott, mert nem sok embernek volt, ma még kevesebbnek van módjában a fajt *dürgő* hangját meghallani, a *dürgés*-ből *dörgés* lett, és az egészet az égzengéshez, a mennydörgéshez kapcsolta. Így ugyan nem sok értelme volt, de az érthetetlenné vált *dürgés*nél még mindig jobb volt. Annál több embernek van alkalmá napjainkban ágyuk, géppuskák, kézfegyverek *dörgő* hangját hallani, természetes tehát, hogy az emberek a szólást most a hadi étellel hozzák összefüggésbe. Ilyen megváltozott alakjában (ismeri a dörgést) azt jelenti, hogy fölismeri a különféle fegyvernemek hangját, átvitt értelemben pedig ugyanaz az értelme, mint az eredetinek, vagyis járatos valamiben, embere valaminek.

Még csak azt jegyzem meg, hogy *Bársony István* (Madárhangok, MNy XXI:1925. 216–218. l.) szerint a fajdkakas *dürrög* (nem pedig *dürög*), hangja *dürrögés* vagy *dürgés* (mássalhangzó előtt nem szoktunk hosszú mássalhangzót ejteni).

25. De alighanem közönséges elírással van dolgunk a következő mondatban... a roppant tömeg... nekivágódott egy rácsoskapunak és *parittyává* törte (Du Gard: A Thibault-család I. rész 72. l.). A *parittyá* hajdan fegyver, ma játékszer; amit a fordító ki akart fejezni, hogy t. i. a tömeg darabokra zúzta, apróra törte, pozdorjává zúzta (vagy egyszerűen teljesen összetörte) a kapút, azt népiesen úgy is mondják, hogy *rapittyává* törte. Ilyen értelemben használta *Cholnoky* Jenő egyetemi tanár (dunántúli születés) a *rapittyá* szót abban a rádióelőadásában, melyet A téli Balatonról tartott 1940. január 5-én, amikor azt fejtegette, hogy a jégtakaró repedéseiben keletkező vékonyabb jeget az idő fölmelegedésével ismét kitáguló jégtáblák *rapittyává* zúzzák. Egy kis hangátvetés az egész különbség, de a *parittyá* szónak ilyen jelentését nem ismerem, nem is igen valószínű, hogy volna. Az is meglehet, hogy sajtóhiba, vagy a szedőnek szándékos javítása, aki nyilván nem ismerte a *rapittyá* tájszót és értelmessé akarta tenni a mondatot. A Szinnyei-féle tájszótár szerint főként a Dunántúl járatos a szó.

26. Először a rádióban hallottam: Német és angol jelentések a január *elsejei* harcokról, azután ugyanígy olvastam valamelyik napilapunkban. Azt talán meg sem kellene említenem, hogy magyar észjárás szerint helyesebb lett volna Német és angol *jelentés*-ről szólni, ha csak *egy* német és *egy* angol jelentésről van szó. A többes szám csak akkor volna igazán helyén, ha több (legalább két-két) jelentésről akarna beszámolni. Félreértésről nem lehet szó, senki sem gondolná, hogy *Német és angol jelentés* (egyesszámban) egyetlen közös német és angol jelentést akarna jelezni.

Szóvá kell azonban tennem az *elsejei* alakot, amely mind gyakrabban hallható a helyes *elseji* helyett. Aki azonban a *kárpátaljai* képzést helyesli, elfogadhatja ezt is, mert egy töről fakadtak. Meglehet, hogy a nép itt és ott használja a *kárpátaljai*-t, de nem minden helyes és nem minden követésre méltó az irodalmi nyelvben, ami a nép nyelvében keletkezik. Az irodalmi nyelv egységét veszélyeztetnők, ha minden nyelvjárási alakot szentírásnak tekintenénk.

Azt is mondhatná valaki, hogy a *kárpátaljai* szót használja a nép, tehát szentesítést nyert, az *elsejei*-t ellenben nem, ezért nem használható az irodalomban sem. Ez igaz, de csak akkor, ha a nép nyelvét valóban szentírásnak vesszük, viszont más osztályoknak nem adjuk meg azt a jogot, hogy mint a nép, analógiákat követve új formákat alkothassanak. Akkor aztán az ellen se tiltakozunk, ha ilyeneket hallunk: A huszadikai események valóban megdöbbenők (helyesen: huszadiki), A kilencedikei előadás n nem voltam ott (helyesen: kilencediki).

Egyszóval, az *elsejei* alakot kerülnünk kell (bármit mond is a népnyelv és a régi nyelv), mert ellenkezik a mai irodalmi nyelvhasználattal, épügy kerülnünk kell más *ja je* vagy *a e* személyragos neveknek *-i* képzős származékait, aminők györgyfalvai györgyfalvi helyett, marokházai marokházi helyett, mert az *i* képző előtt a személyrag *a e* hangja kiesik.

27. A *ja je* személyragos nevek más szabálytalanságra is esábitanak. Egyik napilapunkból írtam össze a következőket: A vállalkozó *kocsijai* pilanatok alatt megteltek utasokkal; Ő látta el a szolgálatot a nemzetközi vonatok *postakocsijaiban*; Nincs előadás Páris színházaiban és *mozijaiban*; egy másiktól: A hivatalok *ajtajai* nyitva állanak mindenki előtt; — egy francia regény fordításából: ... a *biciklijeink* előttünk heverték a fűben; egy regény-írónkból: A szobaasszony sírva csomagolta a szerkesztő *holmijait*.

Az aláhúzott szavakban a birtokos személyrag kétszer van meg, egyszer egyes harmadik személyben (a birtokos is egyesszámú: *kocsija*), egyszer meg többes harmadik személyben. Ragozzunk csak végig két szót: egy birtokos egy birtok: *kocsim, kocsid, kocsija*; *ajtóm, ajtód, ajtaja*; több birtokos egy birtok: *kocsink, kocsitok*, (az ő) *kocsijuk* vagy (a vállalkozók) *kocsija*; *ajtónk, ajtótok*, (az ő) *ajtajuk* vagy (a hivatalok) *ajtaja*; egy birtokos több birtok: *kocsim, kocsid, kocsii*; *ajtóm, ajtód, ajtói*; több birtokos több birtok: *kocsink, kocsitok*, (az ő) *kocsiik* vagy (a vállalkozók) *kocsii*; *ajtónk, ajtóitok*, (az ő) *ajtóik* vagy (a hivatalok) *ajtai*.

Helyesen tehát így lett volna: A vállalkozó *kocsi*, a vonatok *postakocsi*-ban, Páris *mozi*-ban, A hivatalok *ajtai*, a *bicikli*ink, a szerkesztő *holm*it. Az utolsó mondatban elég lett volna az egyesszám (*holmiját* vagy *holmijét*), mert a *holmi* szóban már benne van a többség fogalma.

28. Némely személyragos főnévnek még egy érdekes (nem hibás) használatáról akarok szólni. Nemrég olvastam a Brassói Lapokban egy ilyen címet: Amerika legtokéletesebb *anyája*; különös véletlen folytán csaknem

egyidőben hallottam ezt is: Ő a világ legjobb *apája*. Első tekintetre különös alak ez az anyája, apája, de ebben az esetben helyes. Amerika legtökéletesebb *anyja* sem volna félreérthető, Ő a világ legjobb *apja* sem (senki sem gondolna *Amerika* anyjára, vagy a *világ apjára*, még képes értelemben sem), mégis mindenki érezne, hogy ninesen egészen jól, viszont bármily szokatlan, mert ritkán hallott forma a másik kettő, megérezzük, hogy a szó kétféle jelentésének megkülönböztetésére igen találó.

Hasonló különbségtételek ezek is: A téhénnek szép *borja* van, de: a szomszédnak szép *bornyúja* van; vagy: Derék apának sokszor van hasznaltalan *fia*, de: a komám lányának megint új *fiúja* (udvarlója) van. Erről a jelenségről, a jelentésbeli elkülönülésről *Zolnai* Gyulának érdekes kis tanulmánya van A nyelvbeli megkülönböztetéshez címen a Nyelvtudomány V: 1914/15. 1—11. lapján. A birtokos személyrag harmadik személyű alakjával kapcsolatban is található benne egy-két példa.

29. Még mindég kísért a *borpince* és a *sörpince*, sőt napról-napra újabbak támadnak. Nemrégén a *tejcsokoládé*-n ütődtem meg, legújabban meg a *kincskamrá*-n. A *borpincét* és atyjafiát, a *sörpincét* még mentetegetni próbálják azzal, hogy *borospince* olyan pince, amelyben bort tartanak, *söröspince*, ahol sört raktároznak el, míg a *borpincében*, a *sörpincében* (pince-szerű helyiségben) bort és sört mérnek ki. A kétféle összetétel a kétféle szerep megkülönböztetésére szolgálna. De akárhogy mentegessük, magyarázzuk is, csak németül költ mind a kettő; megértenők és megtalálnók akkor is, ha magyarmódra boros- és söröspincének neveznök őket.

A *tejcsokoládénak* és a *kincskamrának* azonban ninesen pardon, helyesen csak *tejcsesokoládénak* és *kincseskamrának* mondhatjuk, még akkor is, ha egynéhány elterjedt szóalak a hibáztatott formát is igazolná. Nem kell mindenáron a hibás szerkezetet utánoznunk, ezáltal számukat szaporítanunk, amikor *túrósrétes*, *almásbéles*, *izesbukta*, *rumostorta*, *vajaskifli*, *sósperec*, továbbá *liszteszsák*, *zabostarisznya*, *búzásláda*, *söröspohár*, *borospohár*, *ruhászekrény* és annyi más az igazi s képzős összetételre nyújt példát.

30. Hárman valánk együtt, egyikünknek ünnepnapja (nevenapja vagy valami efféle) volt, és csirkepaprikást rendeltünk. Társaságunk egyik tagja a várakozás izgalmát azzal próbálta enyhíteni, hogy föltette a kérdést, melyik jobb: a *csirkepaprikás* vagy a *paprikáscsirke*. Azt szerette volna tudni, melyik a helyesebb összetétel; tréfával akartam elütni a dolgot és azt mondtam, fő az, hogy a csirke legyen jó, nem bánom, ha mind a két szó rossz is. Az ügyet azonban meglepetésemre nem lehetett ilyen könnyen elintézni, most már mindketten ragaszkodtak a komoly válaszhoz (ennyire megfertőzte őket a sok nyelvművelés), és még akkor sem nyugodtak meg, amikor azt feleltem, hogy mind a kettő jó szó. Meg is kellett magyaráznom.

Úgy gondolom, hogy a *paprikás* szó kezdetben csak valamely jelzős kifejezés első tagja volt, pl. *paprikás borjú* (-hús), *paprikás bárány* (-hús), *paprikás csirke* (-hús), röviden: *paprikás borjú*, *bárány*, *csirke*, később önállósította magát a jelző, főnévvé lett a *paprikás*, mint hasonló sorból való társai, mint a *rostélyos* (sült), *pörkölt* (hús), *rétes* (tészta), *ürmös* (bor) stb. Most már ő is méltó volt ahhoz, hogy jelzót kapjon, így keletkezett aztán a *borjúpaprikás*, *báránypaprikás*, *csirkepaprikás*, mint *borjúpörkölt*, *báránypörkölt*, *csirkebecsinált*. Ezért helyes mind a kétféle összetétel.